

"El nacionalisme espanyol

Un arxiu és una unitat indissoluble?

—Depèn de l'arxiu. Aquests dies, en referència a la polèmica de Salamanca s'ha invocat el principi de la unitat d'arxiu, recomanada per la UNESCO, però no és aplicable en aquest cas. És aplicable a arxius generats d'una manera històricament normal. Es a dir, l'Archivo de Indias de Sevilla, que recull tota la documentació generada per la relació entre Espanya i les colònies americanes, ningú qüestiona que estigui a Sevilla perquè aquesta ciutat va ser seu de les institucions que generaven aquesta documentació.

—*I la unitat de l'arxiu de Salamanca?*

—No té cap fonament, entre d'altres coses perquè no va ser un arxiu fins l'any 79. Des de la seva creació, l'any 37-38 fins l'any 79, va ser un dipòsit de documents. Un magatzem amb una finalitat que no tenia res a veure amb la investigació històrica. Era un dipòsit documental amb finalitats repressives: s'hi extreia informació sobre persones per poder-les acusar davant els tribunals de maçons o de comunistes o de separatistes. El 1977 va passar a dependre de Cultura —fins aleshores depenia dels Servicios Documentales de la Presidencia del Gobierno— i el 1979 per fi se li dóna estatut de secció de l'Archivo Histórico Nacional especialitzat en la Guerra Civil. El mateix any 1979 va començar des de Catalunya la reclamació política i jurídica de la devolució d'aquest arxiu.

—*Pel que diu, la petició del retorn de la documentació de la Generalitat és molt anterior a la conjuntura política actual.*

—La reivindicació ve de tan lluny com és possible. Abans del 75, no hi havia *caso*, perquè fer una petició formal d'aquest estil significava anar a la presó. Jo treballava a l'arxiu de Salamanca el dia que va morir Franco, al novembre de 1975. Em va signar el permís per anar-hi un vice-almirall, que poca cosa té a veure amb la cultura. Vaig ser dels primers historiadors catalans a accedir-hi i els primers articles que van sortir explicant el que hi havia són del 1977. Des d'aquell moment, la cronologia de les gestions fetes a nivell parlamentari o de l'executiu català és constant. No ha passat ni un any, des del 79 ençà, sense que no hi hagi hagut des de Catalunya voluntat de moure el tema. I hi ha intervingut tot el ventall polític.

—*Què hi ha a Salamanca?*

—Moltíssimes coses. L'arxiu té dues grans seccions. La secció maçònica, que correspon a la paranoia de Franco contra la maçoneria i al desig de desenvolupar una repressió específica contra aquest col·lectiu. Després hi ha la secció

**Joan B. Culla,
historiador,
analitza per a
EL TEMPS la
polèmica sobre el
trasllat a
Catalunya de la
documentació de
l'Archivo
Histórico
Nacional de
Salamanca.
L'historiador
adverteix dels
riscos de
polèmiques com
aquesta.**

que se'n diu polític-social. Aquí hi ha tot el que un servei especial de la rereguarda de l'exèrcit franquista recollia del territori ocupat, entrant a locals de partits, sindicats, ajuntaments o particulars. Se'n van endur tot el que van trobar, cosa que ha donat tal heterogeneïtat interna a l'arxiu que fa insostenible la tesi que aquest és un arxiu de la Guerra Civil. Hi ha milers de documents que no tenen res a veure amb la Guerra Civil. Són molt anteriors. Jo hi he vist papers de la guerra carlina. La documentació de la Generalitat republicana és una part menor, menys del cinquanta per cent del total de documentació originària de Catalunya.

—*L'hispanista Paul Preston va dir recentment en un debat televisiu que l'arxiu de Salamanca està malament i organitzat sense cap lògica. És cert?*

—Per respondre aquesta pregunta amb rigor hi hauria d'haver estat més recentment. La meua única estada és la del novembre del 1975, quan encara estava en unes mans que no tenien res a veure amb l'arxivística. Tinc la sensació, però, que molt no s'ha avançat. I tinc una sospita: ara que ja fa anys que està en mans d'arxiviers, no han tingut cap interès a destriar el que va ser capturat a Catalunya. Tot el que és destriar, en la mentalitat del personal que hi ha allà, és tant com afavorir una hipòtesi de devolució dels papers als seus propietaris d'origen. Mantindre-ho barrejat sempre proporciona un argument per no tornar-ho. Tinc la sospita que no hi ha hagut massa interès professional a destriar d'una vegada la documentació.

—*Que retorni la documentació referent a Catalunya és una necessitat científica, una reparació històrica o una qüestió sentimental?*

—Aquesta documentació té un valor documental i al mateix temps té un valor patrimonial i sentimental. El valor documental és tecnològicament duplicable. Se'n pot fer còpies. Per un historiador l'important no és tocar el document original sinó conèixer-ne el contingut. El que no és duplicable és el valor patrimonial, simbòlic o sentimental. Des del punt de vista de la societat catalana, els originals dels documents han de tornar a Catalunya perquè formen part del seu patrimoni, perquè la seva devolució constitueix una reparació històrica i perquè tenen un valor sentimental.

—*Havent-hi solucions tècniques, com s'explica la reacció popular que hi ha hagut a Salamanca?*

—La veritat és que jo me l'explico amb dificultats. Hi ha una explicació conjuntural, de calendari. Algú va cometre un elemental error de

necessita un "enemic interior"

tàctica: després de 16 anys de fer-nos passar amb raons, prendre l'acord en un consell de ministres i fer-lo públic dos mesos abans d'unes eleccions autonòmiques. És una pífia que ens haguéssim pogut estalviar. Però aquest és un element conjuntural, superficial. Em preocupa més el segon nivell. S'han utilitzat per part dels de Salamanca algunes argumentacions que sí que em semblen inquietants: "vostès els catalans ho tenen tot, nosaltres no tenim ni autopistes, ni indústries...". L'episodi conjuntural ha fet aflorar una vegada més una sèrie de tics profunds, de fòbies anticatalanes, molt arrelades en el subconscient col·lectiu espanyol. Veuen els catalans amb una sèrie de característiques negatives que em recorden sovint les que tradicionalment el discurs antisemita atribuïa als jueus.

—*Són habituals episodis com el de Salamanca al llarg de la història d'Espanya?*

—En història no hi ha dos episodis iguals. Però el que sí que em sembla una constant històrica bastant clara és que l'explicitació d'un anticatalanisme subjacent es revifa en els últims cent anys cada vegada que els catalans —no necessàriament catalanistes— han tingut un paper més o menys important en la política espanyola. Ens podem remuntar fins a 1873, durant la primera República. Quan els republicans catalans van desembarcar a Madrid com a part fonamental de la classe política, amb dos presidents, algun diari de Madrid va dir escandalitzat que "*Espana parece un país conquistado por Cataluña*". Forma part del substrat cultural profund espanyol la idea que els catalans no són prou de fiar com per confiar-los un paper decisiu en el govern de l'estat perquè no hi ha garanties sobre la seva lleialtat al projecte comú. En canvi, hi ha sospites que escombren cap a casa.

—*L'anticatalanisme és consubstancial a la història d'Espanya?*

—S'ha dit que el nacionalisme català necessita d'un enemic exterior. No sé si és així, però el que sí que sé és que el nacionalisme espanyol necessita un enemic interior. Els catalans fan molt sovint en la cultura política espanyola el paper d'enemic interior. D'element que des de dins de les fronteres de l'estat qüestiona la unitat, vampiritza la riquesa i desestabilitza. No voldria caure en l'exageració de dir que Espanya es fonamenta en l'anticatalanisme però la freqüència amb què apareixen i reapareixen tics i actituds anticatalanistes en la història política espanyola dels últims cent anys és preocupant.

Pere Martí

